

Gebrauchsanweisung

Használati utasítás Keletre utazóknak

A Lembergől az ukrán-román határ felé tartó vonat elég lepukkant, ráadásul hideg van. De a kalauznónél van forró víz és tea. Iwan és Pawel örül a társaságnak a hálókocsiban. Eltűnnek, egy sörrel megpakolt nylonzacskóval jönnek vissza. A kalauznótól szereztek teáspoharakat. Iwan építész, ezt azzal támasztja alá, hogy a noteszomba belerajzol egy házikót. Az oroszról mindig visszacsúszik az ukrán nyelvre, ezért aztán alig értem, amit beszél. Hitler 1941-ben egész Európában a grált kereste, ez a magyarázata a katonai vállalkozókedvnek. Hogy Hitler feltehetőleg ma is él a Déli Sarkon, ezt készséggel elhiszi nekem. És hogy Walt Disney ukrán volt, hogy az elképzelései az ukrán nemzeti kultúra és természetszeretet jegyeit viseli magán. Hogy én író volnék? Hát abból nem lehet megélni! Ez csak azt jelentheti, hogy a feleségem dolgozik helyettem. „Zsizny prekraszna, no trudna”, mondja újra meg újra, az élet szép, de nehéz.

Pawel fotóin osztrák építésvezetőjével látható egy kijevi étteremben, ahol Wehrmacht-sisakban és gépfegyverrel lehet fényképezkedni. Aztán Solotwynóban, vonatunk végállomásán láthatom, ahol egy bányában sós vizet pumpálnak fel 300 méter mélyről, amiben fekete gyógyiszappal bekenet üdülővendégek fürdenek.

Kétszersülttel kínál a sör mellé. Hogy a vonaton nincs internet, az rossz, mennyire függ mégiscsak az ember a civilizációtól. Inkább a toailettek állapotát tettem volna szóvá. Az oroszok sokkal súlyosabbak az ivásban, üvegszámra nyelik a vodkát. Ha az oroszok vedelnek, két hétig nem jönnek be dolgozni, azt mondja. Nekem még mindig nehezemre esik követni ezt az újeletű különbségvést oroszok és ukránok között.

Hogy becsuktam-e már a fületem is? Mivel hogy odakint a sötétben éppen a Kárpátok húznak el mellettünk. Éjszaka hideg van. Pawel zenét hallgat alvás közben. A súlyos fémajtók, amiket úgy kell felrántani. Az orosz vonatokban egy kicsit mindig úgy érzi magát az ember, mint egy tehergöndörben. Az állomásokon nehéz csomagokkal felpakolt alakok tűnnek el a sötétségbe. A többiek horkolása nem nyomja el a vonat zakatolását. Bukarestben egy diákszállóban egyszer átvirrasztottam egy egész nyári éjszakát, nem tudtam elaludni a teraszon dübögő technótól és egy stuttgarti horkolásától. Az a kövér fickó akkor már négy éve volt úton Európában biciklivel, mert elvesztette a munkáját és a háza is rádólt a fejére. Rengeteg batyuban és zacskóban cipelte magával az összes javait.

A vécedeszka lombfűrészrel készült. Meglepő, hogy egy ilyen helyen, amelyik úgy hat, mint egy vasöntöde öltözője, van szappan a szappantartóban.

Reggel a rádiómon már egy román adó jön be, gulyásfőző-tanfolyam. Mohón iszom a hangokat, olyan jól esik újra hallgatni ezt a nyelvet. Solotwynóban (Aknaszlatina a magyar neve – a ford.) először nem is veszem észre, hogy megérkeztünk, és utolsónak szállok ki. Elbúcsúzom a kalauznótól, aki házipapucsban áll az ajtónál.

Most meg kell találnom a Romániába vezető utat. A síneket benötte a gaz. Egy kis állomás-épület. Elrozsdásodott bádokerítések. Hegyek a láthatár szélén. Az égtáj a reggeli ködben alig kivehető.

A település központjában van egy park egy szovjet emlékművel, friss virágok is vannak rajta. Egy Sjurpris nevű boltocska felfújható kínai gumiatallalokkal. A kávézóból a szomszédos piacra irányítanak a toalett: két luk a betonban, a szag a falusi nyaralásainkat idézi. A bolgár kempingben azt mondták ezekre a klozetokra, hogy meggyek egy „műlesiklásra”. Ajánlatos volt ezt mindjárt reggel elintézni, mert csak naponta egyszer öblítették le vízzel. A kávézó tulajdonosa románul beszél a szakácsnőjével. Van egy Sevcsenko bulvár az ukrán nemzeti költőről elnevezve, és egy Eminescu utca is, a román nemzeti költőről elnevezve. A település közepén áll egy új, ezüstösre fényezett Stefan-cal-Mare szobor. Jogarral és keresztel. Egy néni a kerítésnek egy kiszedett részén egy műanyag ponyva alatt álldogál és harisnyát árul. Egy Café Grind, ami biztosan valami mást jelent, nem kiütést. Egy csak félig elkészült templom, a toronyóra csak oda van festve, öt perc múlva tizenkettőt mutat. Itt mintha megállt volna az idő. Öreg emberek járkálnak az úton, egyesek a határ felé, mások onnan vissza. Odaát van Sighetu Marmatiçi, Máramarosziget.

Most először kell megmutatnom az útlevelemet. Ez volna valóban az Európai Unió határa? És gyalog is át lehet menni? Vajon zavarni fogják-e őket a Hallo Kitty pecsétek, amikkel a kislányom dekorálta ki az útlevelemet? Egy acélhid visz át a Tiszán. Egy férfinak a nyomába eredek, aki mint egy Kusturica-filmben, vécpapírt szállít egy tolokocsival. Mások ásványvizet rekeszeket vásároltak odaát, vajon tényleg annyira számottevő volna az árkülönbség?

A férfiak a sarkon már a homlokukba húzták a kalapjukat, ahogy a románok szokták. Mivel úgy nézek ki, mintha nem sokat tudnék kiállni, vagy mert egy régebbi EU-polgárra jó benyomást akarok tenni, vagy egyszerűen csak a változatosság kedvéért, a román vámos magához int a sorból. „Drog? Hasis? Semmi?” „Nem, én nem iszom és nem dohányzom.” „És mi van a nőkkel?” Megérkeztünk a fanyar humor földjére.

A forradalom emlékműve

Az elalváskor aztán mégis idegesített egy szűnyög, pedig csak akkor nyitottam ki az ablakot, amikor már eloltottam a villanyt. Mindig felébredek rá, és azt remélem, hogy nem hiába vágtam magam pofon, de aztán, amikor újra elalszom, visszajön. Gyorsan felgyújtom az éjjeliszekrényen a kislámpát, de kontakthibás, és mire meggyullad, a szűnyög már eltűnik. Szóval éjszakára csukva kell tartani az ablakot. Tényleg szívesen megjavítanám a lámpát.

Egy antikváriumban találtam régi újságokat és szép régi képeslapokat. Alexandru Obelescutól volt egy többkilós súlyú könyv, „Le trésor de Petrosse”, a történelmi múzeum aranykincséről. 9999 lei, nem túl sok egy élet munkájáért, mert a szerző egész életét az aranykincs kutatásának szentelte. Mindig azt képzelem, hogy a régi könyvekben válaszok szunnyadnak fontos kérdésekre. Egy tanulmánykötet a román diftongusokról az 50-es évekből, talán foglalkozik ezzel nálunk valaki, és örülne neki, ha erre rábukanna. Én meg nem tudom méltányolni? Folyóiratkötegek 1850-ből Iaşiból. Elégé elborzasztó módon 1860-ig még cirill betűvel írtak románul (a Moldáviai Köztársaságban még egészen 1989-ig). Bennem meg az a kérdés merül fel mindig, hogy vajon az oroszok miért nem vezették be az írásukat az NDK-ban.

A Phoenix együttes egy lemeze az Electro-recordtól a „Seria Beat”-ből. 1976-ban a zenekar minden tagja lelépett az NSZK-ba, miután joggyakorlatokkal felkészültek arra, hogy el tudjanak bújni a hangfalakba. De a lemezborítón még három ifjú ember pózol színes ingekben egy rózsalugasban, frizurájuk a 60-as évek közepének divatját követi. Angolul énekel slágerek, például a Lady Madonna a B-oldalon (Cintate in limba engleze) és az A-oldalon „Vremuri” (Idők), egy „medium rock”. Az eladó gratulál nekem a választásomhoz, és azt mondja, hogy a lemez „csak nekem” 10 leibe kerül.

Vannak felfoghatatlanul ronda új házak, leginkább bankok és szállodák, brutálisan beleokádva az utcaképhez, mellettük lepusztult régi villák, egy palotát kaszinónak használnak, honnan volt a századfordulón pénzük arra, hogy így építkezzenek, ha ma már nem megy? Egy klímaberendezés doboza, egyszerűen áthúzva egy tűzfal egyetlen hasadékan, és ráállítva valami fémtákolmányra. Néha víz folyik a klímaberendezések csöveiből, műanyagpalackokba vagy joghurtos dobozokba. Sok graffitit, főleg sablonnal készültek. Egy Ceauşescu-portré alatt ez áll: „I'll be back”.

Néhány utcával lejjebb, a Forradalom terén áll a Forradalom Emlékműve. Amolyan óriási fehér

nyárs, amelyen egy fekete madárfészek gubbaszt. Ezt itt Teapának hívják, mert úgy néz ki, mint egy nyársra tűzött krumpli. Ez a szó van a Vlad Tepesben, Dracula oláh fejedelem nevében is, aki állítólag előszeretettel nyársalta fel az ellenségeit. Az emlékmű nem véletlenül áll éppen ezen a téren. Itt található a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának épülete, amelynek erkélyéről Ceaușescu az utolsó beszédét tartotta, amelyet közbekiabálásokkal zavartak meg. Ez annyira hihetetlen volt, hogy az emberek azt hitték, földrengés van. A tetőről menekült el másnap egy helikopterrel. El kellett szakítani a földtől, mint egy mitológiai alakot. Ezt az egészet valószínűleg a Securitate rendezte, mert valaki mást szántak a helyére.

1968-ban ugyanerről az erkélyről ítélte el az oroszok prágai bevonulását, ami rendkívüli népszerűséget szerzett neki a lakosság és a nyugatiak körében. A Securitate állítólag egy orosz invázió esetére partizánháborút készített elő, és Kínába menekítette volna Ceaușescut. Az 1968-as felvételeken elvtársak gyűrűjében látható, amint a prágai bevonulást nagy hibának nevezi. („O mare, mare greseale”) Az emberek ujjonganak. Már megvan az a jellegzetes kézmozdulata beszéd közben, és az a feszült hanghordozás, amit aztán már mindenki ismert az országban. Ma már el sem tudjuk képzelni, micsoda megváltás lehetett Gorbacsov már csak a retorikai képességei miatt is, miután valakinek egész életében annyi rossz szónokot kellett hallgatnia.

Ceaușescu 1968-ban még távolról sem volt pártfőnök, még éppen csak készült hatalmi pozíciójának kiépítésére. Szocializmus szovjet mintára, vagy a nemzeti szuverenitás hangsúlyozása? Mint később Milosevics, ő is a nemzeti érzéseket használta ki, hogy belülről bebiztosítsa magát. A sztálinizmus sötét korszaka után liberalizálódásnak érzelték a változást, amit személyében hozott. Hirtelen fordítások kezdtek megjelenni, Anouilh és Ionescu játszották. A nép reménységárt látott benne, és nemzetközileg is jó benyomás alakult ki róla. Állami látogatás Amerikában, Nixon Bukarestben. 1978-ban Londonban azonban a királynő elbújt előle egy bokor mögé, mert riasztónak találta.

I. Carol, az első román király felújított lovas szobra. A 19. században a német arisztokrácia áhított importcikk volt a Balkánon. Rejtélyes processzus, ahogy egy ország királyt keres magának. A régi lovas szobor 1948-ban eltűnt, a 12 tonna fémet és a talapatot állítólag beolvastották, kellett a Casa Scânteiiel szembeni Lenin szoborhoz. De a háború után még látni vélték az épület pincéjében. A puristák kifogásolják, hogy az új I. Carolnál túl hosszú lett a palást, túl alacsony a talapat, és a ló farka úgy áll, mintha mindjárt potyogna alóla a lócitrom.

A királyi palota sarkán próbálok először taxit fogni. Mindig ódzkodom tőle, mert Németországban annyira luxus számba megy. Az idősebb hölgy imponáló elszántsággal szeli át a sűrű forgalmat. Az autóban számtalan ikon lóg, egy fehér plüssmedve ül a taxiórán, még be is van bugyolálva, hogy ne fázzon. Egy kis diszkógolyó és nagy plüsskockák vannak vákuumos tapadókoronggal a szélvédőre erősítve. Egy kávéscsészertartó

a McDonaldsból, nedves törölkendők a kormánykerék mögött.

Egy zsebkendőt csomózott a fejtámlára a hőség miatt. Minden templomnál keresztet vet. Eros Ramazotti azt énekl: „Se bastessa una sole canzone”. Illatosító szagát érezni, ami bulgáriai utazásom óta a nyár illata.

Visszavisz a palotához, mert nem értett meg rögtön, mivel palotát mondtam, de nem a királyi palotára gondoltam. A palotát 1989-ig hivatalosan úgy hívták, „a Nép Háza” és csak mostanában lett „a Parlament Palotája” a neve, az ő számára még mindig „Casa Poporului”.

Este futni akarok, és eltevedek. A palota körüli falnál a járdából bicikli-utat csináltak, az út közepén nő egy fa, és a járdán egy nyíl mutatja, hogy át lehet hajtani. Egy nyolcutcás keresztvezőnél rosszul számolok, és egy rossz elágazást választok dél felé, egy iparnegyedbe. „Az ezüst kés utcája” elvezet a Parcul Carol I-gig. Az egész park zsigong az emberektől, az utakon tollaslabdáznak, a padokon szerelmespárok ülnek. Kolozsváron egyik este egy parkban óvszert nyomtak a kezembe, két fiatalember körözött a parkban, és látta el a vélemezett párokat „gumivédelemmel”.

Néhány éve egy román újságban az időjárás térképén még Bonn volt megadva Németország fővárosaként. Ezt mára sajnos korrigálták. Én odavagyok az ilyen tévesztésekért. Ma dupla oldalon tájékoztat az újság, „Mi a tíz legjobb gyümölcs és zöldség ebben a szezonban?”. Meglepő módon a görögdinnye került az első helyre, a nyomában a sárgadinnye, a sárgabarack és az őszibarack. A 2-3. oldalon Ion Tiriac holdingjáról számolnak be, amelynek a számára tudósok és heraldisták külön címet terveztek, van benne oroszlan, méh, csillag és torony. Az itteni oligarchák közül őt látom a legbizalomgerjesztőbbnek, de talán csak azért, mert beszél németül. Van egy légitársasága, egy bankja, egy turisztikai cége, és az övé a Mercedes és az Allianz általános képviselője. Ezen kívül a Nemzeti Olimpiai Bizottságnak is elnöke volt. A képen fehér öltönyt visel és sötét szarvasbőr cipőt. A németek Tiriacnak ismerik, de valójában Tiriac a neve. Mindig maffiózót látunk benne egy ilyen bajusszal, és nem tudtuk, mit akar a mi Borisunktól, aki sosem tűnt szilárd jellemnek.

Ulița spre Europa

Lehet, hogy csak képzelődés, mánia, de az is lehet, hogy különleges tehetségem van hozzá, mindenestre a kelet-európai utazásaim során valamikor mindig a tökéletes boldogság felfokozott állapota kerülök. Hogy miben is áll ez a boldogság-érzés, ezt megpróbálok tisztázni magamban, és erről szól ez a könyv. Néha olyankor fog el, ha egy faluban az út mentén ősrégi földmunkagépek álldogálnak, mintha Jean Tinguely fabrikálta volna őket, vagy ha a Kárpátok egyik völgyében egy kanyar után hirtelen egy hatalmas cementgyár bukkan elő, rajta hatalmas „Cementmunkások klubja” táblával, vagy ha egy kisvárosban egy 70-es évek stíljében épült művház bejárata tárva-nyitva áll, én besliszolok a korabeli eredeti bútorokkal berendezett kultúrterembe, amely berendezés ott korántsem jött még retróként újra divatba, vagy ha egy román város visszahozza egy olyan délután

feelingjét, amikor a tévében csak valami régi kelet-európai filmet lehetett nézni. Ott mindig a gyerekek voltak egy felnőttek által irányított világ hősei. A barátaim mind elutaztak, és én a naptól átforrósodott lakótelepen minden nap arra várok, hogy eleredjen az eső, mert remélem, hogy akkor talán csak hazajönnek a nyaralásból.

Kelet-Európa egy vératömlesztés, erősíti az immunrendszert, hogy az ember kibírja hosszabb-rövidebb ideig az itt-tartózkodást. Utólag utánaolvashatsz, hogy merre is jártál, és mit mulasztottál el megnézni. Az apácamadár, ott jártam a közelében, és nem is tudtam róla. És még én akarok könyvet írni Romániáról? A Ceaușescu-érában emigrációba kényszerült románoknak azt mondják, hogy ne szóljanak egy rossz szót se a mai Romániáról, mert nekik sosem kellett szójaszalmit enniük. Hasonlók hallhatók Kelet-Németországban a nyugatnémetekkel szemben. Meddig kell élni valahol ahhoz, hogy valaki jogot formálhasson rá, hogy megállapításokat tehessen egy országról? Bizonyos dolgok már az első öt percben feltűnnek az embernek, például a klímaberendezésből a fejemre csöpögő víz. Egy idő múlva már eltűnt az észlelési mezőmből, mert automatikusan kikerültem a tócsákat.

Létezik-e egyáltalán egy mindenki számára érvényes Románia? Vajon Wim Wenders dokumentumfilmje többet mutat meg a valóságból, mint egy kóbor kutyára rákötött kamera? Mennyit kell valakinek látnia? Vajon kvantifikálható-e egyáltalán, amit lát az ember? Ha az, amit láthatott volna, végtelen, akkor mit számít, hogy mennyit látott belőle? Vajon akkor látsz-e többet, ha mozgásban vagy, vagy ha egyhelyben maradsz és vársz?

Hogy mit jelent egy hely, azt sosem lehet tökéletesen megragadni, végtelen tanulmányokat kellene folytatni róla, és kérdegetni az embereket, a tanulási folyamat sosem ér véget, mert minden nemzedék valami mást köt ugyanazokhoz a helyekhez. De még ha fogalma sincs semmiről, ezeket a helyeket akkor is észleli az ember valamilyen módon, és az én számomra ez mindig különösen értékes volt. Minden egyes Romániába utazó szert tesz a maga saját tapasztalatára, még ha sokkal kevesebb ismerettel rendelkezik is, mint egy szakember vagy egy helybeli. Ezek rendszerint sokkal kevesebbet tudnak a saját hazájukról. Amit mi elbűvölőnek találunk, az nekik a legkülönbözőbb okokból pillantásra sem érdemes. Az ideiglenesség poétikája, a mindennapok kalandja, a humor. Egy kis élelmiszerbolt és kocsmá egy hegyi faluban azt a nevet viseli *Ulița spre Europa* (Út Európába). Ez az önirónia és a világ szemében való feltűnni vágyás sajátos román elegye.

(részletek egy útirajzból)

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA